

Riikka Hyppönen

PUOLISON TUOMITSEMINEN MAKSA- MAAN ELATUSAPUA PUOLISOLLE TAI EX-PUOLISOLLE

Opinnäytetyö

Liiketalouden koulutusohjelma

Toukokuu 2016

KYAMK
University of Applied Sciences

Tekijä Riikka Hyppönen	Tutkinto Oikeustradenomi	Aika Toukokuu 2016
Opinnäytetyön nimi Puolison tuomitseminen maksamaan elatusapua puolisolle tai ex-puolisolle		38 sivua
Toimeksiantaja Helsingin käräjäoikeus		
Ohjaaja Lehtori Päivi Ollila		
Tiivistelmä Opinnäytetyön aihe on puolison tuomitseminen maksamaan elatusapua puolisolle tai ex-puolisolle. Työn tavoitteena on selvittää puolison elatusvelvollisuutta avioliiton aikana ja sen jälkeen. Tavoitteena on selvittää, mitkä ovat lähtökohdat ja syyt, joiden vuoksi tuomioistuin tuomitsee puolison maksamaan elatusapua ja mistä syistä elatusapua vaaditaan puolisolta avioeron vireille tulon jälkeen tai sen jälkeen, kun avioero on saanut lainvoiman. Opinnäytetyössä on käytetty lähteinä oikeuskirjallisuutta, hallituksen esityksiä, ajankohdaisia artikkeleita sekä käräjäoikeuden tuomioita. Työ on empiirinen tutkimus, ja kvalitatiivisina tiedonkeruumenetelminä on käytetty dokumenttien tarkastelua. Opinnäytetyössä on tutkittu yhdeksää käräjäoikeuden tapausta, jotka ovat peräisin viidestä eri käräjäoikeudesta, liittyen puolison elatusvelvollisuuteen tai elatusvelvollisuuden muuttamiseen. Tutkimuksen perusteella voidaan todeta, että puolison tuomitseminen maksamaan elatusapua puolisolle tai ex-puolisolle on harvinaista Suomessa. Puolison elatusvelvollisuutta käsitteleviä tapauksia oli käräjäoikeuksissa vähän, ja suurin osa tapauksista on päättynyt sovintoon tai jätetty tutkimatta. Yhdeksästä tapauksesta kolmessa käräjäoikeus on tuominnut puolison elatusvelvolliseksi. Opinnäytetyötä varten haettiin nimenomaan tapauksia, joissa käräjäoikeus on antanut tuomion. Johtopäätöksenä voidaan todeta, että perusteina tuomiolle on poikkeuksetta puolison elatuksen tarve, jonka katsotaan johtuvan avioliitosta sekä toisen puolison maksukykyistä. Yleisimpiä syitä tuomita puoliso elatusvelvolliseksi on pitkä avioliitto, jossa toinen puolisoista on hoitanut lapsia ja kotia ja on eron koittaessa vailla itsenäistä elatusta. Elatusapua haetaan avioeron liitännäisvaatimuksena, ja yleisin peruste hakea elatusapua oli erilleenmuutosta aiheutunut tulotason laskeminen ja oletus toisen puolison huomattavasti paremmasta elintasosta.		
Asiasanat avioero, avioliitto, elatusapu, puolison elatusvelvollisuus		

Author	Degree	Time
Riikka Hyppönen	Bachelor of Business Administration	May 2016
Thesis Title		38 pages
Ordering alimony payments to the spouse or former spouse		
Commissioned by		
District Court of Helsinki		
Supervisor		
Päivi Ollila, Senior Lecturer		
Abstract		
<p>The subject of this thesis is ordering alimony payments to the spouse or former spouse. The aim of this thesis is to clarify spouse's maintenance obligation during marriage and after marriage. The aim is also to find out why the Court orders a spouse to pay alimony and the reasons why the maintenance is claimed from a spouse immediately after initiation of divorce proceeding or after the legal separation.</p> <p>The sources used in this thesis are juridical literature, government bills, time-specific articles and the district court's judgments. The work is an empirical study and qualitative research data was collected by using documents. Nine district court cases that are derived from five different district courts, related to the spouse's maintenance liability or changing of the maintenance liability have been researched for the thesis.</p> <p>The study shows that ordering a spouse to pay alimony to his or her spouse or formal spouse is unusual in Finland. There were only few cases in district courts that handled spouse's maintenance liability and most of the cases ended in reconciliation or were been dismissed. In three out of nine cases, district court ordered the spouse to pay alimony. The cases where the district court delivered judgement were specifically applied for this thesis.</p> <p>It can be concluded that the base of the judgment is invariably the need for maintenance of a spouse, which is attributed to the marriage, as well as the other spouse's ability to pay. The most common reasons to order alimony payments is a long marriage, where one of the spouses has taken care of the children and home and is without self-sustenance after the divorce. Maintenance is claimed in a divorce as an secondary claim. The most common reason to demand alimony was the decreased income level due to separation and the assumption of the other spouse's significantly better standard of living income.</p>		
Keywords		
alimony, divorce, marriage, spouses maintenance liability		

SISÄLLYS

TIIVISTELMÄ

ABSTRACT

1 JOHDANTO	5
1.1 Tutkimusaihe ja tavoitteet.....	6
1.2 Tutkimuksen pääkohdat ja menetelmä.....	6
2 AVIOLIITTO	7
3 ELATUSVELVOLLISUUS AVIOLIITOSSA	8
3.1 Puolisoiden samanlainen elintaso	10
3.2 Elatusvastuun jakautuminen puolisoiden kesken	12
3.3 Elatusvelvollisuuden laiminlyönti	13
4 AVIOLIITON AIKAINEN ELATUSAPU.....	14
4.1 Elatusavun kesto	14
4.2 Elatusavun tarve avioliiton aikana	15
5 ELATUSVELVOLLISUUS AVIOERON JÄLKEEN	19
5.1 Avioero	19
5.2 Avioeron jälkeinen elatusapu	20
5.3 Tuomioistuimen velvoittama elatusapu	22
5.4 Elatusavun muuttaminen	24
6 ELATUSAPUSOPIMUS	26
6.1 Elatusapua koskeva sopimus	27
6.2 Vahvistettu elatussopimus.....	28
7 ERI MAAN KANSALAISTEN ELATUSAPUASIAN KÄSITTELY SUOMESSA	30
8 TUTKIMUSTULOSTEN ANALYSOINTI.....	31
9 JOHTOPÄÄTÖKSET	34
LÄHTEET.....	37

1 JOHDANTO

Tämän opinnäytetyön tarkoituksena on selvittää puolison elatusvelvollisuutta avioliitossa ja sen päätyttyä sekä perehtyä tuomioistuimen päätöksiin puolison elatusapua koskevista tapauksista. Puolison elatusvelvollisuus on avioliiton oikeusvaikutus. Elatusvelvollisuus alkaa vihkimisestä, ja sen tarkoitus on taata puolisoille samanlaiset elintasot avioliiton aikana. Jos toinen puolisoista kokee jääneensä vaille elatusta avioliiton aikana toisen puolison laiminlyödessä elatusvelvollisuuttaan, on vaille elatusta jääneellä puolisoilla mahdollisuus vaatia elatusapua. Avaan aihetta käräjäoikeuteen päätyneiden tapausten avulla, joissa käräjäoikeus on antanut tuomion elatusvelvollisuutta koskevassa asiassa. Tuomioistuin voi myös vahvistaa puolisoitten yhdessä tekemiä sovintoja. Työssäni vahvistetut sovinnot jäivät hyvin pieneen osaan, koska niistä ei ilmene totuudenmukaisesti, miten elatusapu määräytyy avioliittolain mukaan. Puolisot saavat ja voivat keskenään tehdä millaisen sopimuksen tahansa, sen vuoksi niitä tapauksia ei voi verrata lakiin perustuviin tapauksiin. Työssäni käsittelem vain tuomioistuimeen päätyneitä tapauksia. Näin rajaan työni empiirisestä osasta pois sosiaalilautakunnan käsittelemät elatusvelvollisuusasiat, joissa käsitellään muun muassa laitoshoidossa olevan puolison elatusvelvollisuutta tai elatuksen tarvetta toista puolisoa kohtaan.

Idean opinnäytetyöni aiheeseen sain ohjaajaltani. Puolison tuomitsemisesta maksamaan elatusapua puolisolle ei ole aiemmin tehty opinnäytetyötä. Syy tähän on oletettavasti se, että tuomiot ovat Suomessa melko harvinaisia nykyään. Perehdyn kymmenen vuoden sisällä käräjäoikeudessa käsiteltyihin tapauksiin. Tutkittavanani on yhteensä yhdeksän käräjäoikeuden tuomiota. Työni toimeksiantajana toimii Helsingin käräjäoikeus. Koska yhdestä käräjäoikeudesta ei löydy kymmenen vuoden sisällä käsiteltyjä tapauksia tarpeeksi, käytän työssäni materiaalina myös Pirkanmaan, Etelä-Karjalan ja Espoon käräjäoikeuksien tuomioita.

1.1 Tutkimusaihe ja tavoitteet

Opinnäytetyön aiheena on puolison tuomitseminen maksamaan elatusapua puolisolle tai ex-puolisolle. Päättökysymykseni on seuraava: mitkä ovat lähtökohdat niissä tilanteissa, joissa tuomioistuin päätyy tuomitsemaan toisen puolisoista maksamaan elatusapua? Selvitän myös, mistä syistä elatusapua vaaditaan puolisolta sen jälkeen, kun avioero on laitettu vireille ja miksi puolisolle joutuu maksamaan elatusapua vielä sen jälkeen, kun avioero on saanut lainvoiman. Tavoitteeni on selventää, miten puolison elatusta koskevia avioliittolain säädöksiä sovelletaan puolison elatusvelvollisuutta koskevissa tuomitsemispäätöksissä ja miten puoliso on rikkonut elatusvelvollisuuttaan siten, että hänet tuomitaan elatusvelvolliseksi.

Tutkin puolison elatusvelvollisuutta ja sen vaikutuksia niin sanotusti ulkopuolisen näkökulmasta. Oletan, että elatusavun maksaminen puolisolle on vieras käsite monelle. Kukaan tuskin tulee ajatelleeksi sitä solmiessaan avioliittoa tai rekisteröidessään parisuhdetta. Toisaalta, kuten aiemmin totesin, tuomioiden perusteella puolison tuomitseminen maksamaan elatusapua puolisolle on harvinaista. Tämä työ voikin toimia mielenkiintoisena katsauksena siihen, miten voi käydä, jos puolison tarpeita ei huomioida riittävästi avioliiton aikana.

Ennen tutkimuksen aloittamista oletuksenani oli, että tuomioistuimeen päätyy pääasiassa tapauksia, joissa toinen puolisoista on ulkomaalainen ja toinen suomalainen. Oletukseni perustuu siihen, että usein ulkomaalainen puoliso jää kotiin hoitamaan lapsia ja kotia ja voi tämän takia jäädä vaille kunnon kielitaitoa ja koulutusta. Avioeron jälkeen kyseisen puolison asema on heikko ilman toisen puolison tukea.

1.2 Tutkimuksen pääkohdat ja menetelmä

Käytän työni teoriaosuuden ja tutkimusosuuden välillä niin sanottua vetoketju mallia. Siinä teoriaosa ja empiriaosa vuorottelevat keskenään. Poimin käräjäoikeuden tuomioista kuhunkin aiheeseen liittyviä asioita. Siten esimerkiksi elatusvelvollisuuden keston liittyvät käräjäoikeuksien tapauksissa esiintyvät seikat löytyvät kyseisen teorian yhteydestä. Avaan opinnäytetyössäni aiheeseen

liittyviä keskeisiä käsitteitä, kuten avioliittoa ja elatusvelvollisuutta sen oikeusvaikutuksena, itse elatusvelvollisuutta sekä elatusapua.

Käytän opinnäytetyössäni laadullista eli kvalitatiivista tutkimusmenetelmää, koska tutkimukseni perustuu aiheen ja asian yksityiskohtaiseen ymmärtämiseen. Kvalitatiivinen tutkimus keskittyy juuri uusien ilmiöiden ymmärtämiseen sekä sanoihin ja lauseisiin, eikä siinä pyritä yleistyksiin tietyn havaintojoukon avulla, kuten kvantitatiivisessa tutkimusmenetelmässä. Tavoitteena on siis saada uutta tietoa ja ymmärtää aihetta syvemmin (Kananen 2010, 36.) Laadullinen tutkimus soveltuu hyvin käytettäväksi silloin, kun aiheesta ei ole juuri ole tietoa tai tutkimuksia ja siitä halutaan saada hyvä kuvaus (Kananen 2010, 37). Tutkimuksen aiheen valinnan jälkeen kvalitatiivinen tutkimusmenetelmä oli luonnollinen valinta, sillä opinnäytetyöni perustuu oikeuskirjallisuuteen, voimassa olevaan lainsäädäntöön, korkeimman oikeuden päätöksiin sekä käräjäoikeuden antamiin tuomioihin ja sovintojen vahvistuksiin. Opinnäytetyöni on aineistolähtöinen, ja aineistona käytän pääasiassa sekundaarista aineistoa (Kananen 2010, 40). Sekundäärinen aineisto tarkoittaa valmiita dokumentteja. Primäärisen aineiston käyttämistä pidin yhtenä vaihtoehtona suunnitellessani tiedonkeruumenetelmiä. Primäärisenä aineistona olisin voinut käyttää esimerkiksi käräjätuomareiden haastatteluja. Mutta koska tuomioita puolison elatusvelvollisuudesta on niin vähän, luovuin ajatuksesta tehdä haastatteluja. Keskityn tutkimaan eri käräjäoikeuksien käsittelemiä tapauksia, joissa puolisolta vaaditaan elatusapua avioliittona aikana tai sen jälkeen, ja vertaan asianomistajien vaatimuksia ja perusteita käräjäoikeuden päätökseen.

2 AVIOLIITTO

Suomessa avioliittoa koskevat säännökset löytyvät avioliittolaista. Avioliittolain lähtökohtana on taata puolisoitten yhdenvertaisuus. Vuonna 1929 säädetyssä avioliittolain tavoitteisiin kuului aviovaimon aseman parantaminen (Aarnio & Helin 1992, 5.) Uusi laki kumosi Naimiskaaren sekä lain aviopuolisoiden omaisuus- ja velkasuhteista. Uudessa avioliittolaissa poistettiin myös aviomiehen edusmiesasema. Edusmiesasemassa oleva mies edusti vaimoaan oikeustoimissa ja hallitsi vaimonsa omaisuutta (Laki avioliittolain voimaantulusta

235/1929.) Avioliittolain mukaan puoliset ovat keskenään yhdenvertaisia. Sukupuolten välistä tasa-arvoa vahvistamaan on asetettu oma neuvottelukunta. Valtioneuvoston asettama tasa-arvoasiain neuvottelukunta selventää tasa-arvoa niin, että kaikki yhteiskunnalliset tehtävät, oikeudet ja velvollisuudet koskevat kaikkia sukupuolesta riippumatta. Lisäksi jokaisella on oikeus ja mahdollisuus toteuttaa itseään ilman sukupuolen perusteella asetettuja esteitä (Tasa-arvoasiain neuvottelukunta.)

Avioliitto alkaa vihkimisellä, joka voidaan toimittaa joko kirkollisena vihkimisenä tai siviilivihkimisenä kärjäoikeudessa tai maistraatissa. Kummankin vihittävän osapuolen tulee olla esteettömiä avioliittoon. Esteettömyyden tutkimalla varmistetaan, etteivät vihittävät ole alaikäisiä, ennestään naimisissa tai liian läheistä sukua keskenään. Alle 18-vuotiaat voivat kuitenkin avioitua oikeusministeriöltä saadulla luvalla (Nystén 2015, 15.) Esteettömyyden selvityspyyntö tehdään maistraatille tai seurakunnalle. Todistus esteettömyydestä annetaan aikaisintaan seitsemän päivän kuluttua pyynnöstä. Lyhyt harkinta-aika ennen vihkimistä on katsottu tarpeelliseksi. Esteettömyystodistus on voimassa neljä kuukautta sen antamisesta. Sitä vanhemman todistuksen nojalla ei voi suorittaa vihkimistä (Aarnio & Helin 1992, 23.)

Avioliittolain voimaantulosta lähtien vihkiminen on ollut ainoa tapa saada aikaan avioliiton oikeusvaikutukset (Aarnio & Helin 1992, 24). Samaa sukupuolta olevat eivät voi vielä tätä työtä kirjoittaessa solmia avioliittoa, mutta he voivat rekisteröidä parisuhteensa. Rekisteröidyssä parisuhteessa on lähes samanlaiset oikeudet ja velvollisuudet kuin avioliitossakin (Nystén 2015, 13).

3 ELATUSVELVOLLISUUS AVIOLIITOSSA

Avioliittolain 46.–51. §:ssä säädetään puolison elatuksesta. 46. §:n mukaan kummankin puolison tulee kykynsä mukaan osallistua perheen yhteiseen talouteen ja puolisoitten elatukseen (AL 46.§.) Puolisoiden keskinäinen elatusvelvollisuus alkaa vihkimisestä. Laissa ei määritellä elatuksen tasoa tai määrää, vaan se, että kumpikin osallistuu elatukseen kykynsä mukaan ja että ela-

tus käsittää puolisoiden yhteisen ja kummankin puolison henkilökohtaisten tarpeiden tyydyttämisen (Aarnio & Kangas 2010, 49.) Avioliitosta aiheutuvalla elatusvelvollisuudella tähdätään siihen, että molemmille puolisoille taataan heidän tuloistaan ja varoistaan riippumatta samanlainen elintaso. Puoliso voi osallistua yhteisen talouden ylläpitoon hankkimalla tuloja käymällä töissä kodin ulkopuolella, käyttämällä omia sosiaalietuksiaan yhteiseen tarkoitukseen tai työskentelemällä kotona perheen hyväksi, esimerkiksi hoitaen lapsia kotona. Elatusvelvollisuudella ei ole tarkoitus taata kenellekään minimielatusta (Kangas 2012, 230.)

Puolison yksityisoikeudellinen elatusvelvollisuus on avioliiton aikana pakottavaa oikeutta. Kuten sanottu, sen tarkoituksena ei ole taata minimielatusta, vaan se suhteutetaan puolisoiden oloihin. Avioliittolain mukaan elatusvelvollisuus päättyy puolison kuolemaan tai kun puoliset tuomitaan avioeroon (Kangas 2012, 13.) Elatusvelvollisuus ulottuu vihkimisestä avioliiton purkautumiseen, eikä siihen vaikuta edes se, että puoliset asuisivat erillään (Kangas 2012, 231). Puolisoiden keskinäinen elatusvelvollisuus luetaan henkilökohtaiseksi oikeusvaikutukseksi, vaikka se on sisällöltään taloudellinen. Koska kyseessä on velvollisuus, joka perustuu lakiin, se ei ole kierrettävissä mitenkään (Gottberg 2013, 10.)

Avioliittolaissa ei määritellä tarkemmin, mitä tarkoitetaan perheen yhteisellä taloudella, johon kummallakin puolisoilla on velvollisuus osallistua. Käytännössä osallistuminen yhteisen talouden välttämättömiin menoihin tarkoittaa osallistumista esimerkiksi ruoka- ja asumismenoihin sekä muihin päivittäistavarahankintoihin (Nystén 2015, 87.) Elatusvelvollisuus pitää sisällään puolisoiden yhteisten ja kummankin henkilökohtaisten tarpeiden tyydyttämisen. Henkilökohtaisiin tarpeisiin sisältyvät muun muassa terveydenhoitoon, pukeutumiseen, hygieniaan sekä tavanomaiseen virkistytymiseen liittyvät menot. Avioliittolain 52. §:ssä säädetään, että myös henkilökohtaisten tarpeiden tyydyttämisestä syntynyt velka katsotaan kuuluvan puolisoiden yhteisvastuun piiriin (Gottberg 2013, 11.)

Korkeimmassa oikeudessa on käsitelty tapausta, jossa puoliset olivat yhdessä tehneet vuokrasopimuksen, mutta ajautuneet välirikoon kesken sopimuskauden. Nainen maksoi yksin vuokraa sopimuksen päättymiseen asti ja haki mieheltä puolia vuokramenoista käräjäoikeudelta yleisten velvoiteoikeuksien perusteella. Korkeimman oikeuden päätöksen mukaan naisella olisi ollut mahdollisuus saada asiassa elatusapua, koska vuokramenojen katsottiin olevan henkilökohtaisia tarpeita tyydyttävä velka, joka on yhdessä otettu, ja siten myös molemmat olisivat olleet siitä yhdessä vastuussa. Nainen ei kuitenkaan ollut hakenut korvausta avioliittolain elatussäännösten perusteella, ja siksi korkein oikeus hylkäsi hakemuksen, koska käytetyn velvoiteoikeuden perusteella mies ei ollut velvollinen maksamaan puolta vuokrahinnasta (Korkein oikeus 2008:66.)

Käräjäoikeuden tapauksessa 14/2894 puoliset veloitettiin yhteisvastuuseen Kelan perinnässä olevista asumistuista. Tapauksessa kantaja A vaati vastajalta B elatusapua sekä korvaamaan elatusvelkana pidettävän asumistuen, minkä Kela peri takaisin. Kela peri asumistukea takaisin, koska sitä oli maksettu puutteellisten tulotietojen mukaan liikaa puolisoitten yhdessä asuessa. Puolisot asuivat avioliittonsa aikana A:n nimillä vuokratuissa asunnossa, josta A sai asumistukea. A vetosi perusteluissaan pieniin tuloihinsa, jotka koostuivat työmarkkinatuesta, ja lisäksi hänellä oli elatusvelvollisuus kahta lasta kohtaan. B oli perusteluissaan sitä mieltä, että vain A oli hyötynyt asumistuista, ja vetosi vuoden kestäneen liiton lyhyteen. Käräjäoikeus pohti ratkaisussaan, oliko B velvollinen korvaamaan A:lta takaisin perittävät asumistuet A:lle eli oliko niitä pidettävä elatusvelkana. Koska A:lle liikaa maksettu asumistuki voitiin katsoa olevan perheen elatusta varten otettua velkaa ja se oli syntynyt puolisoitten asuessa yhdessä, molempien puolisoitten katsottiin olevan vastuussa kyseisestä velasta (Etelä-Karjalan käräjäoikeus 14/2894.)

3.1 Puolisoiden samanlainen elintaso

Elatusvelvollisuuden lähtökohtana on samanlainen, molempien yhteiset sekä henkilökohtaiset tarpeet huomioon ottava elintaso avioliiton aikana. Avioliiton aikaisen elintason ei tarvitse rajoittua vähimmäistoimeentuloon. (KKO

200:104) Käytännössä avioliitossa elävien puolisoitten tulisi siis jakaa henkilökohtaiset elintonsa (Tawast 2014, 20).

Hovioikeuteen päätyi käsiteltäväksi tapaus, jossa puolisoitten avioliitossa oli vakiintunut erityisen korkea elintaso, josta vastaaja B oli parempituloisena pääasiassa vastannut. B:n siirryttyä eläkkeelle oli hänen kykynsä osallistua perheen yhteiseen talouteen luonnollisesti heikentynyt. Siitä huolimatta hänen eläketulonsa olivat lähes kolme kertaa suuremmat kuin kantajan A tulot (Hovioikeus: Korkeaan elintason tottunut vaimo oli oikeutettu miehen elatusapuun. 2015.)

A ja B olivat siirtyneet erillistalouksiin, vaikka asuivat vielä samassa huoneistossa. Molemmilla olivat omat ruoka-, juoma- ja taloustarvikkeet. A oli joutunut käyttämään säästöjään ja lainaamaan rahaa sukulaisiltaan, jotta oli selvinnyt kuukausittaisista menoistaan. Säästöt oli tarkoitettu A:n vanhuuden turvaksi. B oli lopettanut puolisoitten yhteisen tilin ja jakanut tilillä olevat varat niin, että B:lle jäi 450 euroa ja A:lle 50 euroa. B oli avioliiton aikana vastannut puolisoitten asumiskustannuksista ja osallistunut lisäksi ruoka-, hygieniä ja muihin kustannuksiin. Avioeron yhteydessä B on maksanut A:lle 73 000 euroa tasinkoa (Hovioikeus: Korkeaan elintason tottunut vaimo oli oikeutettu miehen elatusapuun. 2015.)

Hovioikeus on ratkaisussaan todennut, että voidakseen säilyttää vakiintuneen ja kohtuullisena pidettävän elintason avioliiton loppuun saakka A oli elatuksen tarpeessa ja B:n tulot olivat niin suuret, että hän kykeni elatusavun suorittamaan. Hovioikeus muutti käräjäoikeuden tuomiota, jossa kanne oli hylätty, ja velvoitti B:n maksamaan A:lle elatusapua 400 euroa kuukaudessa 25.6.2012 lukien 19.3.2014 saakka eli vajaan kahden vuoden ajan. A:n varallisuudella ei katsottu olevan sellaista merkitystä, että niillä olisi vaikutusta B:n avioliittolain mukaiseen elatusvelvollisuuteen avioliiton kestäessä (Hovioikeus: Korkeaan elintason tottunut vaimo oli oikeutettu miehen elatusapuun. 2015.)

3.2 Elatusvastuun jakautuminen puolisoitten kesken

Elatusvastuun ei tarvitse jakautua puolisoitten kesken tasan, vaan elatuskyky on korkein kriteeri mietittäessä vastuun jakautumista elatuksessa. Vuonna 1987 tehdyssä avioliittolain uudistuksessa laista poistettiin kaikki perinteiseen työnjakoavioliittoon suonisesti viitanneet normit. Tämän myötä laissa ei ole enää erityissäännöksiä, joiden mukaan palkkatyötä tekevällä olisi velvollisuus antaa toiselle talousrahaa tai siitä, miten epätasaisesti toteutunutta elatusvelvollisuutta voidaan jälkikäteen tasoittaa. Vaikka laissa ei ole säädetty elatuksen tasosta, lähtökohtana on, että perheenjäsenten elintason tulisi olla yhtäläinen (Gottberg 2015, 11.) Aviopuolisoitten yhdenvertaisuudesta on Euroopan ihmisoikeussopimuksen seitsemännän lisäpöytäkirjan 5. artiklassa sanottu, että aviopuolisoilla on yhdenvertaiset yksityisoikeudelliset oikeudet ja velvollisuudet toisiinsa nähden avioliittoa solmittaessa, sen aikana ja liiton purkauduttua (Euroopan ihmisoikeussopimus (SopS 18-19/1990 7. lisäpöytäkirja 5. artikla). Myös avioliittolain 2. §:ssä todetaan puolisoitten yhdenvertaisuus.

Elatuskyky mainitaan avioliittolain 46. §:ssä, ja se onkin tärkeä kriteeri elatusvastuun jakautumisessa. Tämän vuoksi rahavaroin suoritettu elatuksen taso voi olla korkeammalla sillä puolisoilla, jolla on parempi kyky osallistua rahallisesti yhteiseen talouteen ja puolison elatukseen.

Käräjäoikeuden tapauksessa 12/15343 molempien puolisoitten osallistuminen yhteiseen talouteen ja toistensa elatukseen ei toteutunut tasapuolisesti avioliiton aikana. Tapauksessa kantaja A vaati vastaajalta B elatusapua 750 euroa kuukaudessa puolisoitten erilleenmuutosta lähtien siihen saakka, kunnes puoliso oli tuomittu avioeroon. Perusteluina A:lla oli hänen kykenemättömyytensä elättää itseään, koska A oli opiskelija ja sai vain erinäisiä tukia, sekä vaatimus säilyttää avioliiton loppuun asti sama elintaso, joka puolisoilla oli yhdessä asuessaan. B:llä olisi kykyä elättää A:ta (Espoon käräjäoikeus 12/15343.)

B avasi perusteluissaan tilannetta tarkemmin ja kertoi, että A oli itse heikentänyt taloudellista asemaansa omalla päätöksellään vastoin B:n vaatimusta. A oli omalla käytöksellään tarkoituksella aiheuttanut irtisanomisen vakituisesta työstä, jotta voisi aloittaa opiskelun. B oli vastustanut tätä päätöstä. Lisäksi B oli lapsen syntymän jälkeen vastannut pääosin yksin perheensä taloudesta

A:n ollessa työttömänä. Talouden rahoituspuolen lisäksi B oli hoitanut myös puolisoiden yhteisen lapsen pääasiassa yksin. A oli ollut avioliiton aikana työkykyinen ja terve, eikä asiassa edes väitetty, että hän olisi työskennellyt kotona perheen hyväksi hoitaen yhteistä lasta. Lapsi oli ollut päiväkodissa B:n työskentelyn ajan (Espoon käräjäoikeus 12/15343.)

Käräjäoikeus oli ratkaisussaan huomionut, että avioliittolaisissa olevien elatusta koskevien säädösten mukaan kummallakin puolisoilla on velvollisuus ottaa osaa perheen yhteiseen talouteen ja puolison elatukseen. Vaikka A:n elintason alenemisen voitiin katsoa johtuneen erilleen muutosta, ei B:tä voitu velvoittaa ottamaan osaa A:n elatukseen siihen saakka, kunnes puoliso tuomittiin avioeroon, koska B oli hoitanut elatusvelvollisuutensa yhdessä asuessa A:n laiminlyödessä omaa velvollisuuttaan. Käräjäoikeus hylkäsi A:n vaatimuksen elatusavusta (Espoon käräjäoikeus 12/15343.)

3.3 Elatusvelvollisuuden laiminlyönti

Avioliittolain 47. §:stä ilmenee, että jos toinen puolisoista laiminlyö elatusvelvollisuutensa avioliiton aikana, voidaan avioliiton ja yhteiselämän vielä jatkussa määrätä toinen puolisoista suorittamaan toiselle elatusapua. Korkeimman oikeuden ratkaisussa 2004:104 päädyttiin siihen, että mies oli laiminlyönyt vaimonsa elatuksen avioeron harkinta-aikana osallistumatta heikossa taloudellisessa asemassa olevan puolisonsa elatukseen, ja siksi hänet tuomittiin maksamaan puolisolleen elatusapua siten, että vaimo sai säilytettyä avioliiton aikana vakiintuneen elintason avioliiton loppuun asti. Kantaja oli ollut koti-äitinä koko 16-vuotisen avioliiton ajan, ja tämän vuoksi sijoittuminen työmarkkinoille lyhyen ajan sisällä oli epätodennäköistä. Kotona oleminen oli ollut välttämätöntä vanhimman lapsen sairauden, lasten harrastusten sekä puolison ulkomailla työskentelyn vuoksi. Tuomiossa oli otettu huomioon miehen suuret tulot ja todettu, että hän oli kykeneväinen huolehtimaan puolisostaan, joka oli edellä mainituista avioliitosta johtuvista syistä elatuksen tarpeessa.

Käräjäoikeuden tapauksessa kantaja vaati taannehtivasti elatusapua puolisoltaan, joka oli kantajan mukaan laiminlyönyt elatusvelvollisuutta avioliiton aikana. Tapauksessa 08/18883 kantaja A vaati vastaajalta B elatusapua 500 euroa kuukaudessa takautuvasti yli vuoden ajalta ennen kanteen vireillepanoa eli maaliskuulta 2007 syyskuuhun 2008 saakka. A oli muuttanut Suomeen vuonna 2005 solmittuaan avioliiton B:n kanssa. A oli osallistunut yhteisen talouden ylläpitoon kaikilla tuloillaan ja lisäksi hoitanut kodin ja lapsen. A:n mielestä vastaaja B oli laiminlyönyt elatusvelvollisuutensa ja tyydyttänyt vain omat henkilökohtaiset tarpeensa ja säästänyt omaan tarpeeseen. B ei maksanut minkäänlaista elatusapua A:lle tai heidän yhteiselle lapselleen erilleen muuton jälkeen. A oli koulutukseltaan lääkäri ja olisi kotimaassaan pystynyt vastaamaan omasta elatuksestaan. Suomessa A:n ei ollut mahdollisuutta saada koulutustaan vastaavaa työtä ennen pätevoitymistään lääkäriksi Suomessa (Tampereen käräjäoikeus 08/18883.)

B:n mukaan häneltä ei ole jäänyt rahaa säästöön hänen maksettuaan kaikki perheen välttämättömät kustannukset palkkatuloistaan sekä osallistunut perheen ruokaostosten hankintaan. Perhe on myös matkustellut ulkomailla B:n kustannuksella. Todisteina osapuolilla oli muun muassa K-kauppaketjun Plussa-talouden ostoja koskevia selvityksiä, joista ilmeni molempien osallistuminen yhteisiin hankintoihin. Käräjäoikeus katsoikin, että asiassa on jäänyt selvittämättä, että puolisoilla olisi ollut avioliiton aikana keskenään erilainen elintaso. B:n tulot huomioon ottaen hänellä ei ole omien menojensa jälkeen elatuskykyä. Näillä perusteilla A:lla ei ollut oikeutta saada elatusapua taannehtivasti avioliiton ajalta (Tampereen käräjäoikeus 08/18883.)

4 AVIOLIITON AIKAINEN ELATUSAPU

4.1 Elatusavun kesto

Avioliittolain 47. §:ssä säädetään, että jos toinen puolisoista laiminlyö elatusvelvollisuutensa tai puoliset asuvat erillään, voidaan toinen puoliso velvoittaa maksamaan elatusapua toiselle puolisolle. Elatusapu tarkoittaa rahallista suo-

ritusta. Puolisot voivat keskenään sopia elatusavusta tai käräjäoikeus voi tuomita toisen maksamaan elatusapua, jos yhteiseen sovintoon ei päästä ja toinen puolisoista on elatuksen tarpeessa. Lain mukaan elatusapua koskeva asia voidaan käsitellä tuomioistuimessa silloin, kun puolisot asuvat yhdessä, tai kun he asuvat erillään. Jos puolisot asuvat erillään, elatusapua hakevan ei ole tarpeen esittää todisteita siitä, että toinen laiminlyö elatusvelvollisuuttaan. Kun taas niissä tapauksissa, joissa puolisot asuvat yhdessä, tulee tuomioistuimen tutkia, laiminlyödäänkö elatusvelvollisuutta (Kangas 2002, 12.) Tuomioistuin voi vahvistaa elatusapua maksettavaksi toistaiseksi, määräajaksi tai siten, että elatusapu tulee maksettavaksi kertakaikkisena eli kaikki yhdellä kertaa.

Korkeimman oikeuden ratkaisussa 2010:3 tuomioistuin päätyi tuomitsemaan puolisolle elatusapua kolmen vuoden ajan avioeron jälkeen. Kolmen vuoden määräaika pidettiin kohtuullisena aikana, jotta elatusapua saava puoliso ehtii hankkia välttämättömän kielitaidon ja koulutuksen pystyäkseen elättämään itse itsensä (KKO 2010:3.) Tuomioistuimet ottavat päätöksissään huomioon edellä mainitun kohtuullisen ajan, jonka puitteissa elatusavun tarpeessa oleva ehtii parantaa itsenäistä elatuskykyään. Pääsääntö on, että avioeron yhteydessä avioliiton aikaansaama taloudellinen yhteys loppuu ja puolison elatusvelvollisuus päättyy (KKO 2004:104). Tämän vuoksi myös velvoitettu elatusapu päättyy useimmiten siihen, kun puolisot tuomitaan avioeroon.

4.2 Elatusavun tarve avioliiton aikana

Seuraava käräjäoikeuden tapaus toimii esimerkkinä siitä, mistä syystä käräjäoikeus voi päätyä tuomitsemaan puolison maksamaan toiselle puolisolle elatusapua. Käräjäoikeuden tapauksessa 09/28501 kantaja A vaati vastaajalta B kertakaikkisena elatusapua 7500 euroa ja toissijaisesti kanteen vireilletulopäivästä 500 euroa kuukaudessa 12 kuukauden ajan ja lisäksi 1500 euroa A:n lentolippuihin, jotta A pääsisi palaamaan kotimaahansa. A ja B oli vihitty Etelä-Afrikassa, minkä jälkeen he muuttivat pian Suomeen. B haki avioeroa ennen kuin liitto oli kestänyt vuottakaan (Tampereen käräjäoikeus 09/28501.)

A vaati elatusapua kertakaikkisena maksettuna, koska Etelä-Afrikkaan palattuun elatusavun periminen Suomesta olisi voinut olla hankalaa. Elatusapuhakemuksen perusteluina oli, että hakija haluaa palata kotimaahansa sukulaisensa luo ja jatkamaan kesken jääneitä opintojaan. Suomeen jääminen ei olisi ollut edes mahdollista, koska oleskeluluvan ehtona oli avioliitto. Lisäksi B oli velvollinen huolehtimaan puolisonsa elatuksesta vähintään avioliiton loppuun asti ja hänellä oli elatuskykyä (Tampereen kärjäoikeus 09/28501.)

Kärjäoikeus antoi tapauksessa yksipuolisen tuomion, koska B ei vastannut haasteeseen määräajassa eivätkä A:n vaatimukset olleet selvästi perusteettomia. Kärjäoikeus velvoitti B:n maksamaan A:lle vaatimuksen mukaisesti kertakaikkisena elatusapuna 7500 euroa (Tampereen kärjäoikeus 09/28501.)

Kärjäoikeuden tapauksessa 05/1696 elatuksen tarpeen syy oli pitkän avioliiton ja kodin sekä lasten hoitamisen aiheuttama elatuskyvyn heikkeneminen. Tapauksessa A ja B olivat olleet naimisissa 35 vuotta ja heillä oli seitsemän lasta, joista kaksi olivat sairaita ja tarvitsivat erityistä hoitoa ja huolenpitoa. Tästä syystä A:n työllistyminen kodin ulkopuolella ei ollut mahdollista. A oli koko avioliiton ajan ollut kotiäitinä ja hoitanut kodin sekä lapset ja tehnyt satunnaisesti töitä palkatta A:n ja B:n yhteisessä yrityksessä, lukuun ottamatta avioliiton loppuvaiheessa puolen vuoden jaksoa, jolloin A sai palkkaa työstään. A oli edellä kerrotuista syistä ollut koko avioliiton ajan B:n elatuksen varassa (Ikaalisten kärjäoikeus 05/1696.)

A oli hakenut avioeroa ja muuttanut pois yhteisestä kodista, minkä jälkeen B ei ollut osallistunut mitenkään A:n elatukseen. Työvoimatoimisto ei hyväksynyt häntä työttömäksi työnhakijaksi, koska hän omisti yrityksen B:n kanssa. Tämän vuoksi A:lla ei ollut säännöllisiä tuloja, vaan hän eli pääasiassa sairauspäivärahan turvin. Osituksessa A:lla oli odotettavissa tasinkoa, mutta ositusmenettelyä ei päästy aloittamaan, koska B oli ilmoittanut tyytymättömyytensä pesänjakajan määräämistä koskevaan päätökseen. Lisäksi osituksen toimittaminen kesti keskimääräistä kauemmin, koska ositettavaan omaisuuteen kuului yritysvarallisuutta, eivätkä puoliset pystyneet keskenään sopimaan asioista (Ikaalisten kärjäoikeus 05/1696.)

A vaati B:ltä elatusapua 500 euroa kuukaudessa siitä päivästä lähtien, kun A muutti pois perheen yhteisestä kodista, ensisijaisesti A:n kuolemaan saakka ja toissijaisesti siihen asti, kunnes ositus oli tehty. Käräjäoikeus on soveltanut päätöksessään avioliittolain 48. §:ää, jonka mukaan tuomioistuin voi velvoittaa toisen puolison suorittamaan elatusapua kykynsä mukaan elatusta tarvitsevalle avioeroon tuomitsemisen jälkeenkin. Käräjäoikeus totesi A:n olevan elatuksen tarpeessa ja elatustarpeen johtuvan pitkästä avioliitosta. Vaikka B:llä ei ollut ilmoittamiensa tulojen perusteella elatuskykyä, hänen taloudellinen asemansa oli huomattavasti parempi kuin A:n. Käräjäoikeus katsoi kohtuulliseksi elatusavun määräksi 300 euroa kuukaudessa siitä saakka, kun A on muuttanut pois yhteisestä kodista aina sinne saakka, kun ositus oli suoritettu ja B oli maksanut A:lle kuuluvan tasingon (Ikaalisten käräjäoikeus 05/1696.)

Yksi analysoimistani käräjäoikeuden tapauksista, joka perustuu avioliitosta johtuvaan elatuksen tarpeeseen, oli hieman erikoinen. Tapauksessa 10/2020 puoliset olivat avioituneet Brasiliassa vuonna 2001, minkä jälkeen he olivat asuneet Suomessa. He matkustivat Brasiliaan vuonna 2002 yhdessä yhteisen lapsensa kanssa sekä kantajan A muiden lasten kanssa tarkoituksenaan muuttaa sinne. A oli kuitenkin pidätetty Brasiliassa puolisoiden ollessa yhdessä siellä. Vastaaja B oli A:n pidätyksen jälkeen palannut takaisin Suomeen lasten kanssa. A oli yhdeksän kuukautta pidätettynä ja vangittuna Brasiliassa, mutta ei voinut vielä tämän ajan jälkeen palata Suomeen, koska hänet oli määrätty matkustuskieltoon vuonna 2003 kesken olevan rikosprosessin vuoksi. Suomeen A pääsi palaamaan vuonna 2010 (Espoon käräjäoikeus 10/2020.)

A vaati, että B veloitetaan maksamaan A:lle elatusapua 550 euroa kuukaudessa marraskuusta 2008 lukien vuodeksi eteenpäin. Lisäksi A vaati elatusapua marraskuulta 2009 lukien toistaiseksi 550 euroa kuukaudessa. Perusteluina elatusavun tarpeeseen A oli kertonut, ettei hänellä ollut Brasiliassa ollenkaan tuloja tai varallisuutta. B maksoi A:lle elatusapua, joka ei riittänyt A:n tarvitsemiin välttämättömyshyödykkeisiin ja terveydenhuoltoon. B oli lopettanut rahan lähettämisen, minkä jälkeen A oli jäänyt hädänalaiseen tilanteeseen Brasiliassa. A olisi tarvinnut välttämättömiin menoihinsa noin 200 euroa kuukaudessa ja lisäksi kohtuullisen summan käyttövaroja. Suomeen palattuaan

A:n taloudellinen tilanne ei ollut muuttunut niin, ettei hän olisi enää elatuksen tarpeessa. A:n karenssi ulkomailta muuton vuoksi kesti vuoden 2010 kesään asti (Espoon käräjäoikeus 10/2020.)

B kiisti takautuvasti vaadittavan elatusapuhakemuksen kokonaan ja vaati sen hylkäämistä. B kuitenkin myönsi elatusapuavaatimuksen perusteeltaan oikeaksi tammikuusta 2010 siihen saakka, kunnes avioerohakemus oli annettu A:lle tiedoksi eli helmikuuhun 2010 saakka. B:n mielestä 150 euroa oli kohtuullinen summa, ja sen hän suostui maksamaan tammi- ja helmikuulta 2010. B kertoi tukeneensa puolisoaan tämän Brasiliassa olon aikana. Vuoteen 2005 A:lla oli ollut B:n pankkikortti käytettävissään, minkä jälkeen B oli toimittanut säännöllisesti rahaa A:lle keskimäärin 100–200 euroa kuukaudessa, mitä oli Brasilian tulotasoon nähden pidettävänä täytenä elatuksena. B:n mielestä matkustuskielto ei ollut este tehdä töitä ja hankkia elantoa. Suomeen palattuaan A oli ollut Suomen sosiaaliturvajärjestelmän piirissä (Espoon käräjäoikeus 10/2020.)

Käräjäoikeus oli ratkaisua pohtiessaan maininnut, ettei asian ratkaisun kannalta ollut sinänsä merkitystä sillä, miksi A oli pidätetty Brasiliassa ja miksi hänet oli määrätty matkustuskieltoon. Asianosaiset olivat kuitenkin yhtä mieltä siitä, että A oli B:n pyynnöstä ottanut yhteyttä brasilialaiseen virkamieheen auttaakseen B:tä hankkimaan brasilialaisen passin asiakkailleen. Tämän menettelyn seurauksena A oli epäiltyä ja tuomittu rangaistukseen muun muassa lahjuksen antamisesta. B oli myöntänyt, että ajatus passien hankkimisesta oli lähtenyt häneltä. Vaikka A:n elatuksen tarve ei suoranaisesti johtunut avioliitosta, hän oli joutunut edellä kuvattuun tilanteeseen puolisoiden yhteisen menettelyn johdosta. Tämän vuoksi oli kohtuullista, että B oli osaltaan velvollinen osallistumaan A:n elatukseen Brasiliassa (Espoon käräjäoikeus 10/2020.)

A ei ole saanut toimeentulotukea Brasilian valtiolta. A yritti saada töitä Brasiliassa ollessaan, mutta koeviikon aikana tehdyssä paperien tarkastuksessa ilmenneen rikosprosessin vuoksi hänen työsuhdettaan ei jatkettu. A on kertonut asuneensa Brasiliassa ollessaan ystäviensä ja tuttaviansa luona sekä nukku-neensa yli kahden viikon ajan lentokentällä. A:n ahdingon puolesta todistivat

A:n Brasiliassa tavannut pappi sekä ulkoministeriön kirjeet. Todisteiden perusteella käräjäoikeus pystyi luotettavasti toteamaan, että A:n olosuhteet olivat heikot sekä taloudellisesti että muutoinkin. Käräjäoikeus huomioi ratkaisussaan B:n maksamat elatusavut A:lle, noin 150 euroa kuukaudessa, mutta velvoitti B:n maksamaan vuoden 2008 marraskuusta vuoden 2010 tammikuun loppuun 150 euroa kuukaudessa, koska tältä ajalta B:n maksama elatusapu oli ollut noin 50 euroa kuukaudessa. Käräjäoikeus piti 150 euron elatusapua kohtuullisena, koska A oli ollut elatuksen tarpeessa ja B kykeni elatusavun suorittamaan. B:n maksettavaksi jäi siis kertakaikkisena korvauksena takautuvaa elatusapua 1300 euroa avioliiton ajalta. Takautuvan elatusavun lisäksi B velvoitettiin maksamaan A:lle avioeron harkinta-aikana elatusapua 300 euroa kuukaudessa helmikuulta 2010 siihen saakka, kunnes A oli oikeutettu työmarkkinatukeen Suomessa eli kesäkuuhun 2010 saakka. Huonon toimeentulon voitiin katsoa johtuneen osin avioliitosta ja osin muista syistä (Espoon käräjäoikeus 10/2020.)

5 ELATUSVELVOLLISUUS AVIOERON JÄLKEEN

5.1 Avioero

Puolison elatusvelvollisuus jatkuu myös avioeron vireillepanon jälkeen. Vaikka pääsääntöisesti elatusvelvollisuus päättyykin avioeroon tai puolison kuolemaan, niin joissakin harvoissa tapauksissa elatusapua määrätään maksettavaksi myös sen jälkeen, kun puoliset on jo tuomittu avioeroon. Myös elatuksen päättymisestä elatusvelvollisen kuoleman jälkeen ollaan montaa mieltä. Jos avioeroon tuomitut ovat sopineet keskenään elatuksesta ja saaneet vahvistukset sopimukselle, on elatusta saavalla puolisollla oikeus leskeneläkkeeseen elatusvelvollisen kuoleman jälkeen (Aarnio & Kangas 2010, 52.) Tämä voidaan mieltää elatusavuksi, jota ei ilman vahvistettua elatussopimusta olisi mahdollista saada.

Säädökset avioerosta löytyvät avioliittolaista. Avioero voidaan myöntää joko kuuden kuukauden harkinta-ajan jälkeen tai kahden vuoden erillään asumisen

perusteella. (AL 25.§) Kuuden kuukauden harkinta-ajan jälkeen on kuusi kuukautta aikaa uudistaa avioerohakemus. Jos erohakemusta ei uusita, asia raukeaa. Jos puoliset ovat asuneet keskeytyksettä erillään vähintään kaksi vuotta, avioeroon voidaan tuomita ilman harkinta-aikaa. Avioeron harkinta-aika alkaa, kun puoliset ovat yhdessä jättäneet erohakemuksen tuomioistuimelle tai kun puolison hakemus on annettu tiedoksi toiselle puolisolle. (AL 26.§) Avioeroa haetaan jommankumman puolison käräjäoikeudesta hakemuksella, eikä sitä tarvitse perustella erikseen. Toisen puolison avioeron vastustaminen ei ole este eron myöntämiselle (Aarnio & Helin 1992, 66) Avioeron saamista yksinkertaistettiin vuonna 1987 tehdyllä avioliittolain uudistamisella. Lain uudistamisen jälkeen tuomioistuinten ei ole tarvinnut enää ottaa kantaa syyllisyyteen tai syyttömyyteen, avioeroperusteisiin tai vahingonkorvausvaatimukseen (Gottberg 2013, 44.) Avioero tulee vireille, kun erohakemus saapuu käräjäoikeudelle.

5.2 Avioeron jälkeinen elatusapu

Avioliittolaissa ei ole erikseen mainittu, että puoliset ovat lähtökohtaisesti velvollisia elättämään itse itsensä avioeron jälkeen. Se on kuitenkin pääsääntö oikeuskäytännössä. Puolison elatusapu tulee kyseeseen vain poikkeustapauksissa ja on luonteeltaan vähimmäissuojan antava. Puolisolta saatavalla elatusavulla ei pyritä ylläpitämään avioliiton aikaista elintasoja (Gottberg 2013, 49.) Sillä ei ole tarkoitus myöskään korvata kertyneen eläkkeen puutetta (Nystén 2015, 89). Totuus on, että elintason oletetaan laskevan avioeron myötä.

Avioliittolain 48. §:n mukaan elatusavun suorittamisen ehdottomana vaatimuksena on, että puoliso on elatuksen tarpeessa. Lisäksi tulee olla ilmeistä, että elatuksen tarve ja puolison kyvyttömyys elättää itse itsensä johtuu nimenomaan avioliitosta. (AL 48.§) Näin ollen elatusapu tulee kysymykseen lähinnä pitkien avioliittojen jälkeen, joissa toinen puolisoista on osallistunut elatuksen hoitamalla kotia ja yhteisiä lapsia ja on sen vuoksi heikossa asemassa pystyäkseen avioliiton päätyttyä hankkimaan palkkatyötä puuttuvan ammattitaidon vuoksi. Elatuksen tarpeen tulee siis olla hyvin perusteltua, ja sen lisäksi elatusavun määrääminen tulee olla kohtuullista ottaen huomioon

elatusvelvollisen maksukyvyyn. Jos elatusvelvollinen ei ole maksukykyinen, elatusapua ei voida määrätä puolison maksettavaksi (Gottberg 2013, 50.)

Korkein oikeus on päättänyt ratkaisussaan 2010:3 tuomitsemaan miehen maksamaan entiselle vaimolleen elatusapua avioeroon tuomitsemisen jälkeen. Korkein oikeus on perustellut päätöstään niin, että naisen elatusavun tarve voitiin katsoa johtuvan nimenomaan avioliitosta, koska hän muutti kotimaastaan Thaimaasta Suomeen avioliiton vuoksi ja hoiti kotona lapsia 10 vuotta kestäneen avioliiton ajan. Avioliiton aikana nainen mahdollisesti puolisonsa omaisuuden karttumisen ja käytti omat taloudelliset etunsa perheen hyväksi. Nainen jäi avioeron jälkeen tyhjän päälle ilman kielitaitoa ja ammattia eikä saanut avioehdon vuoksi osituksessakaan mitään. Maahanmuuttajataustaisena työllistyminen avioeron jälkeen oli vaikeaa, eikä naisella ollut työkokemusta. Avioliiton päättymisen jälkeen puolison suorittama elatusapu tulee kyseeseen vain silloin, kun toinen puolisoista on jäänyt avioliiton takia vaille itsenäistä elatuskykyä. Avioero itsessään ei ole peruste elatusavun saamiselle (Korkein oikeus 2010:3.)

Ratkaisussaan 2004:104 korkein oikeus on hylännyt puolison elatusapuvaatimuksen. Tapauksessa haettiin elatusapua sekä avioliiton ajalta että sen jälkeen. Luvussa 4.3 on kerrottu, että korkein oikeus tuomitsi miehen maksamaan elatusapua avioliiton ajalta vaimolleen, koska hän oli laiminlyönyt elatusvelvollisuuttaan avioliiton harkinta-aikaa. Avioeron jälkeisen elatusavun korkein oikeus kuitenkin hylkäsi, koska vaimo sai avioerotuomion jälkeen tehdystä osituksesta sekä harkinta-ajan loppupuolella isänsä jälkeen tehdystä perinnönjaosta huomattavan omaisuuden. Korkein oikeus on perusteluissaan todennut, että vaimo oli työkykyinen eikä hänen ikänsä ja ansiotyöstä poissa oleminen vaikeuttanut kohtuuttomasti työn saantia. Osituksesta ja perinnönjaosta saatu omaisuus helpottivat myös osaltaan hänen mahdollisuuksiaan selviytyä itsenäisesti omasta elatuksestaan. Näiden syiden vuoksi korkein oikeus ei nähnyt syytä poiketa siitä avioliittolain mukaisesta pääsäännöstä, että puolison elatusvelvollisuus päättyi avioeron yhteydessä (Korkein oikeus 2004:104.)

5.3 Tuomioistuimen velvoittama elatusapu

Pääsääntönä on, että puolison elatusvelvollisuus lakkaa, kun avioero tulee lainvoimaiseksi. On hyvin harvinaista, että puoliso joutuisi nykyään maksamaan puolisolleen tai entiselle puolisolleen elatusapua. Jos jompikumpi puolisoista kokee olevansa elatuksen tarpeessa liiton päätyttyä, tulee hänen esittää elatusapuvaatimuksensa avioeron liitännäisvaatimuksena. Elatusapua ei voi enää vaatia avioeron jälkeen puolisoa vastaan nostetulla erilliskanteella (Aarnio & Kangas 2010, 57.) Elatusapua voidaan määrätä maksettavaksi takautuvasti enintään kanteen vireillepanoa edeltäneeltä vuodelta (AL 49 §).

Käräjäoikeuden tapauksessa 12/48083 elatusapua vaadittiin liian myöhään, joten tämän vuoksi kanne jätettiin tutkimatta tältä osin. Puolisot oli tuomittu avioeroon vuonna 2009, ja kantaja vaati vastaajaa vuonna 2012 maksamaan elatusapua kertakaikkisena ja määräaikaisena yhteensä 10 000 euroa vuosina 2012–2017. Perusteluina kantajalla olivat hänen avioliiton ja lasten hoitamisen vuoksi keskeytyneet opintonsa (Helsingin käräjäoikeus 12/48083.)

Kuten aiemminkin on todettu, avioero sellaisenaan ei ole peruste elatusavun saamiselle. Puolisolle avioeron jälkeen tuomittavaa elatusapua harkitaan kolmen kriteerin mukaan. Ne ovat elatuksen tarve, maksukyky ja niin sanotut muut syyt. Koko elatusapuasian lähtökohtana on puolison elatuksen tarve. Jos puoliso ei ole avioeron jälkeen elatuksen tarpeessa, ei tuomioistuin voi velvoittaa toista puolisoa maksamaan elatusapua. Puolisoiden tuloerot eivät ole syy elatusavulle, jos molemmat ovat toimeentulevia (Aarnio & Kangas 2010, 57.)

Tapauksessa 14/15569 käräjäoikeus katsoi, ettei kantajalla ollut elatuksen tarvetta eikä vastaajalla elatuskykyä maksaa elatusapua. Tapauksessa kantaja A vaati vastaajalta B elatusapua kertakaikkisesti suoritettuna 300 000 euroa ja toissijaisesti elatusapua 1288 euroa kuukaudessa kanteen vireille tulosta siihen saakka, kunnes kantaja täyttäisi 65 vuotta, ja lisäksi A vaati takautuvasti 788 euroa kuukaudessa kahden kuukauden ajalta. A perusteli vaatimustaan pienillä tuloilla, jotka muodostuivat kuntoutustuesta sekä erinäisistä muista tuista. A oli työkyvytön vuonna 2010 tapahtuneen onnettomuuden vuoksi, ja A:n mukaan työkyvyttömyys oli pitkäaikaista. A kertoi myös hoitaneensa avio-

liiton aikana yhteistä kotia ja lasta. A vaati kertakaikkisesti suoritettua elatusapua, jotta saisi ostettua asunnon ja näin minimoitua asumiskustannuksiaan. B:n mukaan A:n työkyvyttömyys oli väliaikaista. Lisäksi B kertoi maksaneensa A:lle 50 000 euroa tasinkoa, jotta A voisi hankkia kohtuuhintaisen asunnon. A oli myös saanut erossa auton sekä koti-irtaimistoa (Espoon käräjäoikeus 14/15569.)

Käräjäoikeus perusteli päätöstään muun muassa sillä, että puolison maksama elatusapu voidaan katsoa kohtuulliseksi silloin, kun toisen puolison elatuksen tarve johtuu avioliitosta. Tässä tapauksessa A:n oletettu elatuksetarve johtui tapaturmasta. Koska A:lle maksettiin kuntoutustukea ja asumistukea, A:n ei voitu katsoa olevan elatuksen tarpeessa. Tapauksessa ei pystytty perustelemaan, että A olisi ollut elatuksen tarpeessa avioliiton vuoksi. Lisäksi B:llä ei olisi ollut edes maksukykyä. Kanne hylättiin, koska elatusavun suoritusvelvollisuutta ei katsottu kohtuulliseksi (Espoon käräjäoikeus 14/15569.)

Puolison elatuksen tarpeen lisäksi tuomioistuimen täytyy ottaa huomioon elatusvelvollisen maksukyky. Elatusvelvollisen maksukykyä arvioidaan suhteessa muihin syihin. Tuomioistuin kiinnittää huomionsa esimerkiksi osituksessa tai perintönä saatuun omaisuuteen. Mitä enemmän puolisollla on omia varoja käytettävänä elatukseensa, sitä epätodennäköisempää elatusavun saaminen avioerotuomion jälkeen on. Myös jos puolison katsotaan työllistyvän avioeron jälkeen hyvin, ovat elatusavun saamisen mahdollisuudet pienet. Jotta tuomioistuin vahvistaa elatussopimuksen, tulee elatuksen tarpeen olla todellinen ja perusteltu (Aarnio & Kangas 2010, 58.)

Tuomioistuimessa yleisimmin käytetty tapa on määrätä elatusapua maksettavaksi määräajaksi. Määräaika voi olla tietty sopeutumisaika avioeron jälkeen, ja sen aikana elatuksen tarpeessa oleva ehtii opetella esimerkiksi suomen kielen tai kouluttautua uudelleen parantaakseen työllistymismahdollisuuksiaan. Tästä esimerkkinä on aiemmin tässä työssä kuvailemani korkeimman oikeuden ratkaisu 2010:3, jossa nainen oli vailla kielitaitoa ja ammattia, jolla voisi työllistyä Suomessa. Päätöksessään korkein oikeus tuomitsi elatusapua maksettavaksi kolmeksi vuodeksi (KKO 2010:3.)

5.4 Elatusavun muuttaminen

Avoliittolain 51. §:ssä sanotaan, että tuomioistuimen antamaa päätöstä ja puolisoiden tekemään sopimusta voidaan muuttaa, jos se katsotaan aiheelliseksi muuttuneiden olosuhteiden vuoksi. Jos elatusapu on maksettu kerta-kaikkisena, tätä päätöstä ei voida muuttaa enää sen jälkeen, kun elatusapu on maksettu. (AL 51.§) Avoliittolain 48. §:n mukaan tuomioistuin voi määrätä elatusavun maksettavaksi joko toistaiseksi, määräajaksi tai kertasuorituksena. Jos elatusapuun oikeutettu avioituu uudelleen, määräajoin maksettavaksi vahvistettu elatusavun suorittamisvelvollisuus raukeaa. (AL 48.§) Avoliitto ei sen sijaan itsessään lakkauta elatusvelvollisuutta. Toisen puolison mennessä avoliittoon elatusvelvollinen voi kuitenkin nostaa kanteen ja vaatia muutosta sillä perusteella, että olosuhteet ovat olennaisesti muuttuneet (Aarnio & Kangas 2010, 59.)

Elatukseen oikeutettu ja elatusvelvollinen voivat vaatia muutosta tuomioistuimen elatusapupäätökseen, koska tuomioistuimen ratkaisu elatusavusta ei saa oikeusvoimaa. Muutoksen vaatimisen tulee olla hyvin perusteltua. Jos alkupe- räiset olosuhteet, joiden puitteissa elatusapu määrättiin maksettavaksi, eivät ole muuttuneet, päätöstä ei voida muuttaa. Jos sopimusta pidetään kohtuutto- mana, sitä voidaan muuttaa. Kohtuuton sopimusratkaisu voidaan ottaa uudel- leen käsittelyyn ja korvata uudella päätöksellä. Jos elatusvelvollisuus perustui alun perin sopimukseen, tuomioistuin voi uudella päätöksellä julistaa sopimuk- sen mitättömäksi tai korottaa tai laskea elatusavun määrää. Mikäli elatusvel- vollisuus perustui tuomioistuimen päätökseen, se voidaan kumota tai sen si- sältöä voidaan muuttaa. Jos tuomioistuin päätyy muuttamaan elatussopimusta tai kumoaa sen kokonaan, on harkittava, saako elatusvastuussa oleva puoliso osaksi tai kokonaan takaisin sen, mitä hän on suorittanut puolisolleen (Aarnio & Kangas 2010, 60.)

Elatusavun muuttamisesta hyvänä esimerkkinä toimii tapaus 10/2400, jossa Helsingin kärjäoikeus käsitteli kannetta puolison elatusavun muuttamisesta. Helsingin kärjäoikeudessa tuli 20.10.2009 vireille kanne, jossa mies A vaati, että hänet vapautettiin suorittamasta elatusapua entiselle puolisolleen I:lle. Kä-

räjäoikeus oli vuonna 1990 antamallaan päätöksellä velvoittanut A:n maksamaan elatusapua puolisolleen. Käräjäoikeuden elatusapu päätös perustui A:n suostumukseen. Avioliiton aikana puoliset olivat asuneet 16 vuotta ulkomailla A:n töiden vuoksi. I ei ollut tämän 16 vuoden aikana voinut kartuttaa eläkettään, minkä vuoksi oli aikanaan kohtuullista, että A maksoi I:lle elatusapua. Elatusapua määrättiin maksettavaksi 1500 markkaa. Käräjäoikeuden käsittelyn aikaan vuonna 2010 elatusavun määrä oli 264 euroa (Helsingin käräjäoikeus 10/2400.)

A vaati elatusavun muuttamista, koska olosuhteet olivat muuttuneet olennaisesti käräjäoikeuden käsittelyn jälkeen. I:n jäätyä eläkkeelle hän alkoi saamaan ulkoministeriön maksamaa puolisorvausta siltä ajalta, jonka A työkenteli ulkomailla ulkoministeriön palveluksessa. Puolisokorvaus oli kuukausittain noin 460 euroa. Lisäksi I:n tulot olivat nousseet ja olivat ajoittain jopa suuremmat kuin A:n tulot. I:llä oli myös avomies, jonka kanssa hän asui Espanjassa. I kielsi avomiehen asuvan kanssaan ja osallistuvan elinkustannuksiin, mutta käräjäoikeus piti A:n kertomusta uskottavampana siitä, että avomies asui I:n kanssa. Muuttuneiden olosuhteiden johdosta I ei ollut A:n mielestä riippuvainen A:n maksamasta elatusavusta (Helsingin käräjäoikeus 10/2400.)

I vastusti kannetta ja vaati, että se hylättäisiin perusteettomana. I oli perusteluissa vedonnut muun muassa siihen, että elatusavun tarkoitus oli tasoittaa entisten aviopuolisoiden tuloeroja ja mahdollistaa molemmille osapuolille tasavertaiset toimeentulomahdollisuudet. I halusi myös pitää saman elintason kuin aiemminkin (Helsingin käräjäoikeus 10/2400.)

Verotuksen julkisista tiedoista kävi ilmi, että A:n verotettava varallisuus oli vuonna 2005 122 550 euroa ja I:n vastaava varallisuus 95 640 euroa. Verotuksen julkisista tiedoista ilmeni, että molempien tulot olivat kasvaneet vuodesta 1990 ja I:n tulot olivat nousseet lähemmäksi A:n tuloja. Todisteiksi toimitetuista useamman vuoden verotiedoista ilmeni, ettei kummankaan tuloissa ollut tapahtunut vuosien 1999 ja 2005 välillä merkittäviä muutoksia. I väitti, että maksaa saamistaan tuloista Suomen lisäksi veroja myös Espanjaan, mutta väitetyistä tuloista ei esitetty käräjäoikeudessa todisteita (Helsingin käräjäoikeus 10/2400.)

Käräjäoikeus katsoi, että vuonna 1990 tehty elatusapupäätös voitiin rinnastaa osapuolten väliseen sopimukseen, koska se oli perustunut A:n suostumukseen. Siten päätös ei ollut perustunut avioliittolain 48. §:n 1. momentin mukaiseen harkintaan, jossa olisi huomioitu A:n elatuskyky sekä muut harkinnanvaraiset seikat. Edellä mainitut seikat huomioon ottaen käräjäoikeus katsoi, ettei I ollut enää elatuksen tarpeessa. Päätöksessä otettiin huomioon, että A oli maksanut elatusapua 19 vuoden ajan, minkä katsottiin kattavan sen menetyksen, joka I:lle oli aiheutunut ollessaan 16 vuotta ulkomailla A:n töiden vuoksi. Käräjäoikeus katsoi, että elatusavun suorittamisen muuttamista oli pidettävä muuttuneiden olosuhteiden vuoksi aiheellisena. Alkuperäinen elatusapupäätös ei myöskään ollut enää kohtuullinen A:ta kohtaan. A vapautettiin suorittamasta elatusapua I:lle kanteen vireille tulosta lukien. Käräjäoikeus velvoitti I:n palauttamaan A:lle takaisin elatusavut, jotka A oli maksanut kanteen vireille tulon jälkeen (Helsingin käräjäoikeus 10/2400.)

6 ELATUSAPUSOPIMUS

Puolisot voivat halutessaan tai tarvittaessa tehdä keskenään elatusapusopimuksen. Avioliiton aikana solmitut elatusapusopimukset tehdään useimmiten ennakoimaan mahdollista laitoshoidoa ja siitä aiheutuvia kustannuksia. Avioeron jälkeiset puolisojen elatusavut ovat melko harvinaisia. Elatusapu voi tulla kyseeseen esimerkiksi tilanteessa, jossa toinen puolisoista on hoitanut useita vuosia lapsia ja kotia. Jos käräjäoikeus käsittelee elatusapuasiaa, se kiinnittää huomionsa nimenomaan elatuksen tarpeeseen (Aarnio & Kangas 2010, 56.) Syyllisydentunnolla tai sillä, miksi avioero on pantu vireille, ei ole mitään merkitystä elatusapuasian kanssa. Elatusavun tarve tulee kysymykseen, jos toisen puolison tulot ovat merkittävästi huonommat kuin toisen puolison (Gottberg 1995, 105.)

Tuloverolain mukaan entiselle tai pysyvästi erillään asuvalle puolisolle määräajoin maksettu avustus, joka perustuu vapaaehtoisuuteen tai johonkin veloitteeseen, ei ole avustuksen saajan veronalaista tuloa. Myöskään kertakorvauksena maksettu avustus ei ole veronalaista tuloa. Toisaalta puolisolle maksettava elatusapua ei oikeuta sen maksajaa saamaan vähennyksiä verotuksessa.

Joissakin tapauksissa verottaja saattaa katsoa kerralla maksetun avustuksen lahjaksi. Tämän välttämiseksi avustuksen maksamisesta on hyvä olla sopimus (Nystén 2015, 91.)

6.1 Elatusapua koskeva sopimus

Aviopuolisot voivat tehdä avioliittonsa aikana sopimuksia keskenään esimerkiksi yhteiseen talouteen käytettävistä rahoista. Puolisoiden väliset sopimukset talousrahoista eivät kuitenkaan ole kovin yleisiä. Lain periaate kuitenkin on, että halutessaan puolisot voivat tehdä keskenään päteviä sopimuksia perheen elatuksesta. Vaikka sopimusta ei olisi tehty, elatusvelvollisuus sitoo molempia puolisoja. Jos sopimus on tehty, mutta sitä ei ole vahvistettu tuomioistuimessa tai sosiaalilautakunnassa, se sitoo puolisoja heidän keskinäisessä suhteessaan. Sopimuksen vahvistamista tarvitaan yleensä vain suoritushäiriötilanteiden varalta. Kun sopimus on vahvistettu, se on myös suoraan ulosottokelpoinen toisin kuin vahvistamaton sopimus (Aarnio & Kangas 2010, 52.) Puolisot eivät voi keskinäisellä sopimuksella luopua elatusvelvollisuudesta toisiaan kohtaan. Puolisot voivat ainoastaan sopia elatuksen tasosta yhdessä (Aarnio & Kangas 2010, 50.)

Käräjäoikeuden tapauksessa 12/48083 kantaja oli toissijaisena vaatimuksena vaatinut, että puolisoiden keskenään tekemä suullinen sopimus avioeron yhteydessä vuonna 2009 siitä, että vastaajan ei tarvinnut osallistua kantajan elatukseen, muutettaan avioliittolain 51. §:n nojalla siten, että vastaaja velvoitetaan maksamaan kantajalle yhteensä 10 000 euroa vuosien 2012–2017 aikana. Kantaja hyväksyi avioeron yhteydessä suullisesti sopimuksen, jonka mukaan vastaajan ei tarvinnut osallistua kantajan elatukseen, koska hänen elatuskykynsä oli vähäinen. Myöhemmin vastaaja oli saanut töitä ja elatuskyky oli parantunut. Kantaja kertoi, ettei sopimusta ollut tarvinnut vahvistaa, koska siinä ei ollut suoritushäiriöitä. Kantaja myös vetosi vuonna 2012 tehdyssä haastehakemuksessa siihen, että hänen terveydentilansa oli avioeron aikaan huono ja sen vuoksi tehty suullinen sopimus oli kohtuuton (Helsingin käräjäoikeus 12/48083.)

Käräjäoikeus totesi, että avioliittolain 50. § edellyttää, että puolisoiden keskinäinen elatussopimus olisi pitänyt tehdä kirjallisesti ja se olisi pitänyt vahvistaa sosiaalilautakunnassa. Puolisot eivät myöskään voi pätevällä tavalla sopia luopuvansa elatusvastuusta. Koska kantaja ei voinut pätevällä tavalla todistaa, että suullinen sopimus olisi tehty ja vastaaja kiisti kyseisen sopimuksen, käräjäoikeus hylkäsi kanteen. Vaatimus olisi hylätty myös sillä perusteilla, ettei vastaajalla ollut kanteen vireilläoloaikana elatuskykyä. (Helsingin käräjäoikeus 12/48083)

Avioliittolaissa ei ole tarkkoja määräyksiä elatussopimuksen sisällöstä. Elatusapu määräytyy kuitenkin avioliittolain 46. ja 48. §:n mukaan. Laissa on hyvin väljät rajat elatusavun vähimmäis- ja enimmäismäärän suhteen. Selvästi liian suurena elatusapuna voidaan kuitenkin pitää sellaista elatusapua, jossa puolison koko palkka menee toisen elatusaputarpeiden tyydyttämiseen. Liian vähäisenä voidaan taas pitää elatusapua, jossa puoliso on vapautettu koko elatusvelvollisuudesta toisen puolison jäädessä vaille elatusta. Jos puolisot ovat keskenään taloudellisesti samassa asemassa, voi heidän välillään olla sellainen pätevä sopimus, jossa kummallakaan ei ole velvollisuuksia osallistua toisen elatukseen. Tällainen sopimus ei kuitenkaan kumoaa vastuuta perheen elatukseen otetusta velasta, vaikka velan ottajana olisikin vain toinen avioliiton osapuolista (Aarnio & Kangas 2010, 52.)

Elatussopimusta tehtäessä on otettava huomioon maksajaksi joutuvan puolison velvoitteet, jotka tuomioistuimella on määrännyt elatusvelvollisen täytettäväksi. Elatusvelvollisen maksukyky on vain nettotulojen ja maksettavana olevien velvoitteiden erotuksen verran. Puolison elatuskyky tulee arvioida nettotulojen perusteella, jotta saadaan selville todellinen maksukyky. Progressiivisen verotuksen vuoksi suurituloisellekin voi jäädä yllättävän vähän tuloista käteen verojen maksun jälkeen (Aarnio & Kangas 2010, 52.)

6.2 Vahvistettu elatussopimus

Avioliittolain 50. §:n mukaan puolisot voivat tehdä keskenään sopimuksen elatusavusta. Kotikunnan tai toisen puolison kotikunnan sosiaalilautakunnan

tulee vahvistaa sopimus, jotta se voidaan tarvittaessa laittaa täytäntöön samoin kuin tuomioistuimen vahvistama lainvoimainen päätös. Sosiaalilautakunnan tulee harkita ennen sopimuksen vahvistamista, onko sopimus kohtuullinen, kun otetaan huomioon puolison elatuksen tarve sekä toisen puolison maksukyky ja muut mahdolliset seikat. (AL 50.§)

Korkein hallinto-oikeus on ratkaisussaan 2004:62 päätenyt siihen, ettei puolisoitten välistä elatussopimusta voitu vahvistaa enää sen jälkeen, kun elatusapua maksava puoliso oli kuollut. Tässä tapauksessa A ja B olivat tehneet keskenään elatussopimuksen ennen avioeroa, mutta eivät olleet vahvistaneet sitä. Sopimuksessa sovittiin, että B maksoi A:lle kuukausittain elatusapua, joka oli suuruudeltaan kohtuullinen B:n kuukausituloihin nähden. Pari vuotta sopimuksen teon ja avioeron jälkeen B kuoli. A yritti B:n kuoleman jälkeen saada sosiaalilautakunnan vahvistusta elatussopimukselle (KHO 2004:62.) Työntekijän eläkelain mukaan entisellä puolisoilla on oikeus leskeneläkkeeseen, jos edunjäntäjä oli kuollessaan vahvistetun sopimuksen perusteella velvollinen maksamaan entiselle puolisolleen elatusapua (TEL 57.§.) Korkein hallinto-oikeus perusteli ratkaisuaan viitaten avioliittolain 50. §:n 3. momentin mainintaan sopimuksen kohtuullisuudesta, joka maksukyvyyn ja muut seikat huomioon ottaen tarkoittaa myös samalla, että puolison tulee olla elossa sopimuksen vahvistamisajankohtana. Myös työntekijän eläkelaista ilmenee, että sopimuksen tulee olla vahvistettu, jotta entiselle puolisolle voidaan maksaa leskeneläkettä (KHO 2004:62.)

Avioliittolakiin ei sisälly määräyksiä puolisoitten keskenään tekemän elatussopimuksen sisällöstä, mutta sopimuksesta tulee kuitenkin löytyä puolisoitten henkilötiedot, elatusavun määrä, mistä lähtien elatusapua maksetaan ja milloin elatusapu erääntyy maksettavaksi. Sosiaalilautakunnan on ennen vahvistamista tutkittava, onko sopimus tehty oikeassa muodossa ja vastaako sopimuksessa ilmenevä elatusavun taso ja määrä avioliittolain määrittelemää elatusvelvollisuuden tasoa. Jos avioliittolain mukaiset ehdot täyttyvät, tulee sosiaalilautakunnan vahvistaa sopimus. Sosiaalilautakunta ei voi muuttaa tehtyä sopimusta omatoimisesti. Jos sosiaalilautakunnassa huomataan, että sopimuksessa on jokin korjattavissa oleva puute, sen tulee hallintolain 434/2003 säädösten mukaisesti kehottaa sopimuksen tekijöitä määrääjässä täydentämään

tai korjaamaan virheellinen kohta asiakirjasta. Jos pyydettyä korjausta ei tehdä, ei elatussopimusta tarvitse vahvistaa. Päätös vahvistamatta jättämisestä on kuitenkin aina perusteltava (Aarnio & Kangas 2010, 56.)

Puolisot voivat sopia keskenään millaisen sopimuksen tahansa, mutta jos kyseessä on selvästi kohtuuton sopimus, sosiaalilautakunta tai tuomioistuin eivät voi vahvistaa sitä. Korkein hallinto-oikeus katsoi ratkaisussaan 2004:63, että puolisoiden keskenään tekemä sopimus oli elatuksen tarve ja elatuskyky huomioon ottaen kohtuuton, eikä sitä katsottu voitavan vahvistaa. Puolisoiden keskenään tekemän sopimuksen mukaan hoitokodissa asuva K maksaisi puolisolleen SS 2000 markkaa kuukaudessa. K asui yksityisessä hoitokodissa, jonka kulut olivat enemmän kuin K sai eläkettä tai muita tuloja. Tulovajauksen vuoksi K sai toimeentulotukea. SS tuli hyvin toimeen omalla eläkkeellään eikä ollut elatuksen tarpeessa. Sopimus perustui niin sanottuun puolittamisperiaatteeseen, jolloin puolisoiden yhteenlasketut tulot jaettiin niin, että molemmat saivat saman verran tuloja. Korkein hallinto-oikeus on perusteluissaan maininnut, ettei puolittamisperiaate ole lain tarkoitus, vaan huomioon tulee ottaa elatuksen tarve ja elatuskyky (KHO 2004:63.)

7 ERI MAAN KANSALAISTEN ELATUSAPUASIAN KÄSITTELY SUOMESSA

Euroopan unionissa on annettu joulukuussa 2008 asetus valtioiden rajat ylittäviin elatusvelvoitteita koskeviin pyyntöihin. Kyseinen asetus on tullut voimaan kesäkuussa 2011. Tämän asetuksen tarkoituksena on ollut vahvistaa yhteiset säännöt koko EU-alueelle, jotta pystytään varmistamaan elatussaatavien perintä silloinkin, kun velallinen tai velkoja asuu toisessa EU-maassa (EY N:o 4/2009.) Yleissäännön mukaan elatusvelvoitteisiin sovelletaan sen maan lakia, jossa elatusapuun oikeutetun asuinpaikka on.

Vieraan maan lain soveltamisesta toimii esimerkkinä korkeimman oikeuden ratkaisu 2011:97, jossa korkein oikeus tuomitsi miehen maksamaan elatusapua entiselle vaimolleen Sveitsin lain nojalla. Tapauksessa Sveitsissä asuneet puolisot tuomittiin avioeroon 22 vuotta kestäneen avioliiton jälkeen. Sveitsiin asumaan jäänyt vaimo vaati avioeron liitännäisvaatimuksena Suomeen

muuttaneelta mieheltä elatusapua. Hän oli ollut lähes koko avioliiton ajan kotirouvana ja hoitanut pariskunnan kolmea lasta. Eron jälkeen hän oli jäänyt vaille tuloja ja varallisuutta. Ilman koulutusta ja ammattia hän katsoi olevansa elatuksen tarpeessa. Sveitsin lain mukaan puolison oli kyseisessä tilanteessa oikeus saada toiselta puolisolta asianmukaista elatusta avioliiton jälkeen.

Avioliittolain 128. §:n mukaan avioliiton henkilökohtaisiin oikeusvaikutuksiin sovelletaan sen valtion lakia, jossa kummallakin puolisollla on kotipaikka tai jossa kummallakin puolisollla on viimeksi ollut yhteinen kotipaikka ja toisen kotipaikka on siellä edelleen. Tämän säännöksen perusteella korkein oikeus on käyttänyt päätöksessään Sveitsin lakia. Sveitsin lain mukaan toisen puolison on maksettava kohtuullista, myös asianmukaisen eläkkeen käsittävää elatusapua, jos toisen puolison ei voida kohtuudella edellyttää tulevan toimeen oman elatuksensa varassa. Sveitsin lain mukaan päädytään Suomea useammin siihen lopputulokseen, että puoliso on elatuksen tarpeessa. Hallituksen esityksessä HE 44/2001 esitetään avioliittolain 132. §:n tuoma mahdollisuus poiketa vieraan valtion laista. Poikkeamisen edellytyksenä kuitenkin on, että elatusapu on selvästi liian suuri tai liian pieni otettaessa huomioon elatuksen saajan elatuksen tarve sekä elatusvelvollisen maksukyky. Suomessa sovellettava vieraan maan laki ei saa olla vastoin Suomen oikeusjärjestyksen perusteita. Korkein oikeus on tässä tapauksessa määrännyt miehen maksamaan entiselle vaimolleen elatusapua, koska Sveitsin lainsäädännön mukaan vaimo on elatuksen tarpeessa ja miehellä on kyky maksaa elatusta (KKO 2011:97) (HE 44/2001.)

8 TUTKIMUSTULOSTEN ANALYSOINTI

Tavoitteeni oli selvittää, mitkä ovat lähtökohdat eli millainen tilanne puolisoilla on elatusapua vaadittaessa niissä tapauksissa, joissa tuomioistuin tuomitsee puolison maksamaan elatusapua avioliiton toiselle osapuolelle. Lisäksi selvitin, millä perusteilla puoliset hakevat elatusapua. Sain kerättyä tutkimustani varten yhdeksän käräjäoikeuden tuomiota puolison elatusavun vahvistamisesta tai muuttamisesta. Sain kyseiset tapaukset käyttööni Helsingin, Etelä-Karjalan, Espoon ja Pirkanmaan käräjäoikeuksilta. Kaiken kaikkiaan kysyin

tuomioita 15 eri käräjäoikeudelta, joista neljästä sain tuomiot, kahdessa ei ollut mahdollisuutta alkaa etsiä tuomioita, yhdessä ei ollut kyseiseen aiheeseen liittyviä tapauksia ja yhdessä käräjäoikeudessa oli vain yksi tapaus, joka oli päätynyt sovintoon. Muista käräjäoikeuksista en saanut vastausta kysymykseeni tuomioista.

Käytössäni olleista tuomioista neljässä tapauksessa kanteet oli hylätty kaikilta osin. Yhdessä tapauksessa, jossa vaadittiin elatusapua sekä elatusvelan suorittamista, kanteet hylättiin elatusavun osalta ja elatusvelka veloitettiin suorittamaan osittain. Neljässä tapauksessa käräjäoikeus tuomitsi vastaajan suorittamaan elatusapua. Pääasiassa elatusapuvaatimukset olivat muutaman sadan euron suuruisia ja määrääjäksi vaadittuja. Tutkimistani tapauksista ilmeni, että yleensä kantaja katsoi elatuksen tarpeen johtuvan erilleen muutosta aiheutuvasta tulojen pienenemisestä tai toisen puolison elatusvelvollisuuden laiminlyönnistä avioliiton aikana. Useimmissa tapauksissa elatusvelvollisuuden katsottiin tulleen laiminlyödyksi siinä tilanteessa, kun avioero oli laitettu vireille ja toinen puoliso oli muuttanut pois yhteisestä kodista. Elatusapua vaadittiin muun muassa sen vuoksi, että kantaja oli tapaturman vuoksi työkyvytön ja elatuskyky oli sen vuoksi heikentynyt. Koska elatuskyvyn heikkeneminen johtui nimenomaan tapaturmasta eikä avioliitosta, käräjäoikeus hylkäsi kanteen.

Käräjäoikeudet sovelsivat ratkaisuisaan avioliittolain 46.–51. §:ä. Erityisesti huomioon otettiin elatuksen tarve sekä maksukyky. Jokaisessa tapauksessa kantajalla ja vastaajalla oli erilainen näkemys toistensa taloudellisesta tilanteesta. Kantajat olettivat vastaajalla olevan huomattavasti parempi maksukyky, kuin mitä se todellisuudessa oli. Elatusavun saamiselle tuli olla painavat perusteet. Avioliiton aikaisen elintason säilyttäminen ei ollut riittävä peruste elatusavun saamiselle, koska elatusavun tarkoitus ei ole ylläpitää entistä elintasoa, vaan olla niin sanotusti viimeinen keino turvata puolison kyky tulla toimeen, jos elatuskyvyn heikkenemisen katsotaan johtuvan avioliitosta. Yhdessä tapauksessa, jossa puoliso oli tuomittu maksamaan elatusapua, oli taustalla pitkä avioliitto ja elatusavun tarpeen voitiin selvästi katsoa johtuvan avioliitosta ja kotona tehdystä työstä ja lastenhoidosta. Oikeuskirjallisuuden perusteella pitkä avioliitto ja kotona perheen hyväksi tehty työ olivat yksi harvoista pätevästä syistä elatusavun saamiselle, jos elatusta hakenut puoliso oli

elatuksen tarpeessa ja toisella puolisoilla oli kykyä elättää heikompiosaista puolisoa. Toisessa tapauksessa elatuksen tarpeen ei varsinaisesti katsottu johtuvan avioliitosta mutta sen katsottiin johtuvan puolisojen yhdessä suunnittelemaista laittomasta toiminnasta. Tästä johtuen puoliso veloitettiin maksamaan elatusapua puolisolalle, joka oli joutunut tukalaan taloudellisen tilanteeseen yhteisen toiminnan vuoksi.

Asianosaisten vaatimukset ja käräjäoikeuden tuomio erosivat toisistaan lähes poikkeuksetta. Tapauksessa 09/28501, jossa käräjäoikeus antoi yksipuolisen tuomion, koska vastaaja ei vastannut määräaikaan mennessä, kantaja sai vaatimansa elatusavun. Myös yhdessä tapauksessa, jota en huomionnut työssäni, koska siitä ei ilmennyt perusteita puolison elatusapuvaatimukselle, käräjäoikeus velvoitti yksipuolisella tuomiolla vastaajan maksamaan vaaditun elatusavun. Perusteluina päätökselle oli, ettei vastaaja ollut vastannut haasteeseen määräaikaan mennessä. Käräjäoikeus antaa yleensä yksipuolisen tuomion kantajan hyväksi, ellei kante ole selvästi perusteeton. Osassa tapauksista huomasi selvästi, etteivät vaatimukset olleet realistisia. Yhdessä tapauksessa kantaja vaati kohtuutonta elatusapua kertakaikkisena maksettuna ja joutui lopulta itse korvaamaan vastaajalle tämän oikeudenkäyntikulut.

Tutkimistani käräjäoikeuksien tapauksista ei löytynyt varsinaisesti yhteistä linjaa. Tapauksissa, joissa elatuksen tarpeen katsottiin selvästi johtuvan avioliitosta tai sen aikaisesta toiminnasta, puoliso tuomittiin elatusvelvolliseksi. Yhdessä tapauksessa oli käsitelty elatusavun muutosta. Kantaja oli tuomittu elatusvelvolliseksi noin 19 vuotta aiemmin, ja tässä 2010 käsitellyssä tapauksessa käräjäoikeus katsoi elatusvelvollisuuden suoritetuksi ja tuomitsi elatusvelvollisuuden päättyneeksi. Hylätyistä tapauksista kahdessa todettiin, ettei vastaajalla ollut elatuskykyä eikä kantajalla sen paremmin elatuksen tarvetta. Yhdessä hylätyssä tapauksessa elatusapua ei haettu avioeron liitännäisvaatimuksessa, vaan liian myöhään, ja yhdessä tapauksessa vastaajan katsottiin täyttäneen elatusvelvollisuuden avioliiton aikana, kun taas kantaja oli laiminlyönyt sitä. Perusteet tuomita puoliso elatusvelvolliseksi olivat näissä tapauksissa pitkä avioliitto, lasten ja kodin hoitaminen avioliiton aikana, todellinen taloudellinen ahdinko ulkomailla, joka johtui molempien puolisojen toiminnasta

sekä ulkomaalaisen puolison heikko asema Suomessa vailla kielitaitoa ja koulutusta ja puuttuva oleskelulupa. Tässä tapauksessa kantaja tarvitsi elatusapua, jotta pääsi palaamaan takaisin kotimaahansa. Kaikissa tuomioissa kärjäoikeus perusteli päätöstään avioliittolain elatuspykäliin vedoten.

9 JOHTOPÄÄTÖKSET

Tutkimusaiheeni oli selvittää, mitkä ovat lähtökohdat, joiden vuoksi puoliso tuomitaan maksamaan elatusapua puolisolle tai ex-puolisolle, sekä selvittää perusteita, miksi elatusapua haetaan. Kärjäoikeuksista oli loppujen lopuksi melko vaikea saada luettavaksi tuomioita kyseisestä aiheesta, ei vain sen takia, että kärjäoikeuksilla ei ollut aikaa lähteä etsimään kyseisiä tapauksia, vaan myös siksi, että puolison elatusapua koskevia käsittelyitä on hyvin vähän. Esimerkiksi Helsingin kärjäoikeudessa vuosina 2004–2015 puolison elatusavun vahvistamista tai elatusavun muutosta koskevia tapauksia oli yhteensä 12, joista kahdessa on annettu tuomio ja muut tapaukset on jätetty tutkimatta tai niissä on saavutettu sovinto. Sain kuitenkin hyvän käsityksen aiheesta niiden yhdeksän tuomion avulla, jotka sain käyttööni.

Jotta kärjäoikeus tuomitsee puolison elatusvelvolliseksi, tulee elatuksen tarpeella olla selvä yhteys avioliittoon. Tutkimistani tapauksista ilmeni, ettei elatusapua saa pienin perustein. Yhtä tutkimaani kärjäoikeuden tuomiota lukiesani epäilin, ettei kantaja ollut käyttänyt oikeusavustajaa tai lakimiestä laatiessaan kannetta. Kanne oli selvästi kohtuuton, ja lopputulos oli arvattavissa jo vaatimuksia lukiessa ja vahvistui vastaajan tulotietojen kohdalla. Tutkimani tapaukset olivat kymmenen vuoden sisällä käsiteltyjä tapauksia. Aihetta työstäessäni mieleeni tuli, että olisi voinut olla mielenkiintoista tutkia, miten elatusvelvolliseksi tuomitseminen on muuttunut vuosien varrella. Ennen vuotta 1929, jolloin nykyinen avioliittolaki säädettiin, aviomiehellä oli edusmiesasema vaimoonsa nähden. Edusmiesasema vaikutti todennäköisesti vielä pitkään ihmisten mielissä avioliittolain uusien säädösten jälkeenkin, ennen kuin ihmiset alkoivat sisäistää, että puoliset ovat oikeudellisesti tasavertaisia. Uskon, että ai-

koinaan tästä johtuen elatusapuhakemuksia on käsitelty käräjäoikeudessa nykyistä huomattavasti enemmän. Nykyisin ajatusmalli siitä, että mies tekee työt ja tienaa, kun vaimo hoitaa kodin ja lapset, on hyvin kaukainen.

Ennako-oletukseni oli, että käräjäoikeuteen päätyvät pääasiassa sellaiset puolison elatusvelvollisuutta ja elatusapua koskevat asiat, joissa ulkomaalainen kantaja jää vaille itsenäistä elatuskykyä lyhyen avioliiton jälkeen ja vaatii tämän vuoksi elatusapua suomalaiselta puolisoltaan. Tutkimistani tapauksista vain yksi oli kyseisen lainen tapaus. Tuomioiden lisäksi sain käräjäoikeuksista muutaman käräjäoikeuden vahvistaman sovinnon, joissa oli yksi vastaavanlainen tapaus, mutta siinä oli saavutettu sovinto ennen käräjäoikeuden käsitteilyä. Kanteen perusteet eivät ilmenneet vahvistetusta sovinnosta. Jotta voisin kumota oletukseni täysin ja varmistua siitä, millä taustoilla elatusapua yleisimmin haetaan, olisin tarvinnut käräjäoikeuden tapauksia huomattavasti enemmän. Tämän työn tarkoituksena ei kuitenkaan ollut selvittää tätä asiaa.

Mietin tätä opinnäytetyötä tehdessäni, mistä puoliset keksivät lyhyen avioliiton jälkeen vaatia puolisolta elatusapua. Vaikka avioliittolaisissa ei ole säädetty siitä, että avioeron jälkeen puoliset ovat velvollisia huolehtimaan omasta elatuksestaan, se on kuitenkin oletuksena. Avioliittolain säädökset puolison elatuksesta eivät ole kovin yksityiskohtaisia, mutta niistä ilmenee kuitenkin, että elatusavun saamisen ehtoina on elatuskyky ja elatuksen tarve. Tutkimistani käräjäoikeuden tapauksista ilmeni, ettei tämä ole täysin selvää kantajille, koska hylätyissä tapauksissa kumpikaan ehdoista ei täytynyt. Päälimmäisenä mieleen jäi, että joillakin on ehkä mielikuva, että puolison elatusapua koskevien pykälien ansiosta avioliitosta voisi oikeasti hyötyä taloudellisesti esittämällä kohtuuttomia vaatimuksia tulevalle ex-puolisolle avioeron yhteydessä.

Tämän opinnäytetyön haasteeksi osoittautui käräjäoikeuden päätösten saaminen. Tutkimukseni olisi voinut olla laajempi ja luotettavampi, jos tuomioita olisi ollut enemmän. Tuomioita puolison elatusvelvollisuudesta ei ole todennäköisesti annettu montaa viimeisen kymmenen vuoden sisällä, mutta en silti usko, että yhdeksän tuomion perusteella voidaan lähteä tekemään yleistyksiä. Sain kuitenkin käytettävissä olleiden tuomioiden perusteella vastauksen tutkimus-

kysymykseeni sekä vahvistuksen sille, että puolison tuomitseminen elatusvelvolliseksi Suomessa on harvinaista ja se vaatii hyvät, avioliitosta johtuvat perusteet.

LÄHTEET

Aarnio, A. & Helin, M. 1992. Suomen avioliitto-oikeus. Jyväskylä: Gummerus kirjapaino.

Aarnio, A. & Kangas, U. 2010. Perhevarallisuus-oikeus. Helsinki: Talentum.

Avioliittolaki 13.6.1929/234.

Espoon kärjäoikeus 10/2020.

Espoon kärjäoikeus 12/15343.

Espoon kärjäoikeus 14/155569.

Etelä-Karjalan kärjäoikeus 14/2894.

Euroopan ihmisoikeussopimus (SopS 18-19/1990 7. lisäpöytäkirja 5. artikla

EY N:o 4/2009. Euroopan unionin neuvoston säädös Toimivallasta, sovellettavasta laista, päätösten tunnustamisesta ja täytäntöönpanosta sekä yhteistyöstä elatusvelvoitteita koskevissa asioissa 18.12.2008.

Gottberg, E. 1995. Perhe, elatus ja sosiaaliturva. Uusikaupunki: Uudenkaupungin kirjapaino.

Gottberg, E. 2011. Perhesuhteet ja lainsäädäntö. Turku: Painosalama.

HE 44/2001. Hallituksen esitys Eduskunnalle eräiden avioliittoa ja perimystä koskevien kansainvälisen yksityisoikeuden alaan kuuluvien säännösten uudistamisesta.

Helsingin kärjäoikeus 10/2400.

Helsingin kärjäoikeus 12/48083.

Hovioikeus: Korkeaan elintason tottunut vaimo oli oikeutettu miehen elatusapuun. 2015. Edilex 9.2.2015. Saatavissa: <https://www.edilex.fi/uutiset/43233>. [viitattu: 5.4.2016].

Ikaalisten kärjäoikeus 05/1696.

Kananen, J. 2010. Opinnäytetyön kirjoittamisen käytännön opas. Jyväskylä: ammattikorkeakoulu.

Kangas, U. 2012. Johdatus perhevarallisuus-oikeuteen. Helsinki: Hakapaino Oy.

Kangas, U. 2012. Perhe- ja perintöoikeuden alkeet. Helsinki: Helsingin yliopisto.

Korkein oikeus 2004:62.

Korkein oikeus 2004:63.

Korkein oikeus 2004:104.

Korkein oikeus 2008:66.

Korkein oikeus 2010:3.

Korkein oikeus 2011:97.

Laki avioliittolain voimaantunosta 13.6.1929/235.

Nystén, T. 2015. Parisuhteen juridiikka. Helsinki: Helsingin seudun kauppamari.

Tampereen kärjäoikeus 08/18883.

Tampereen kärjäoikeus 09/28501.

Tasa-arvoasiain neuvottelukunta. Tasa-arvo. Saatavissa: <http://tane.fi/tasa-arvo> [viitattu 9.2.2016].

Tawast, L. 2014. Aviopuolisoiden välinen elatusvelvollisuus. Pro gradu -tutkielma. Lapin yliopisto. Saatavissa: <https://lauda.ulapland.fi/bitstream/handle/10024/60246/Tawast.Laura.pdf?sequence=2> [viitattu 26.2.2016].

Työntekijän eläkelaki 19.5.2006/395.